

ПРЫЁМЫ ВЫПРАЦОЎКІ ВЫРАЗНАСЦІ ЧЫТАННЯ

УА «Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы»

Цюркіна Ю.Г., студэнтка 5 курса педагогічнага факультета

Кафедра прыродазнаўчых і лінгвістычных дысцыплін і методык іх выкладання
Навуковы кіраўнік – канд. філал. навук, дацэнт Лапкоўская А.М.

Праблема фарміравання кожнага з кампанентаў, што ўваходзяць у склад паўнацэннага навыку чытання, захоўвае сваю актуальнасць і ў наш час.

Навык выразнага чытання фарміруецца на працягу ўсяго навучання ў пачатковай школе. Падрыхтоўку да выразнага чытання ўмоўна дзеліць на тры этапы: 1) высвятленне канкрэтнага зместу твора, аналізу матываў паводзін дзеючых асоб, вызначэнне ідэі твора, інакш кажучы: асэнсаванне ідэйна-тэматычнай асновы твора, яго вобразаў у адзінстве з мастацкімі сродкамі; 2) складанне партытуры тэксту: пастаноўка паўз, лагічнага націску, вызначэнне тэмпу, тону, гучнасці чытання; 3) практыкаванне ў чытанні. Такім чынам, перш чым прачытаць твор выразна, трэба першапачаткова даследаваць яго, зразумець змест (ідэю і задумку пісьменніка) і толькі пасля гэтага агучыць тэкст, але так, каб ён дайшоў да слухача і аказаў эстэтычнае і эмацыйнае ўздзеянне. Для таго, каб выразна чытаць, неабходна ўлічваць тэмп маўлення, эмацыйнасць, энергічнасць, тон, манеру чытання.

Адна справа зразумець тэкст, другая – данесці яго з найбольшым эфектам. Калі дзеці разумеюць тэкст, то яны ведаюць, на якіх слова ставіць лагічны націск і якія фразы неабходна падкрэсліць пры дапамозе голасу. Таму пазбегнуць манатоннасці дапамагае вивучэнне разнастайных відаў выразнасці маўлення. Пры чытанні дзець падкрэсліваюць значэнне таго ці іншага слова не толькі ўзмацняючы голас, але і выкарыстоўваюць іншыя моўныя сродкі, а таксама міміку, жэсты і г.д. Напрыклад, чытаючы казакі, дзеці могуць быць і за ваўка, і за мядзведзя, і за лісу і г.д. Пры гэтым настаўнік кантралюе і вышыню голасу, і яго гучнасць, рэгулюе інтанацыю. Ён можа прапанаваць дзецям рабіць даўжэйшымі пачатковыя гукі націскных складоў, выкарыстоўваць паўзы ці перад словам, ці пасля яго. Напрыклад, можна пагуляць у гульню «Медзведзяняты». Прапануецца дзецям уявіць, што яны маленькія медзведзяняты і просяць у мамы-мядзведзіцы есці. Словы вымаўляюцца: з пацягваннем гукаў; басам; выразна вымаўляючы гукі [м], [м’]: «Мам, мёду б нам. Мам, малака б нам».

У час апрабацыйнай работы мы на кожным уроку выкарыстоўвалі ўзор настаўніцкага чытання. Пры неабходнасці дзеці самастойна або пры дапамозе настаўніка, ці другіх вучняў класа складалі партытуру чытаемага тэксту. На ўроках навучання грамаце праводзілі наступную работу: на дошцы надрукавалі адзін сказ, а побач – 2–3 пытанні да яго. Адказваючы на пытанні, дзецям неабходна было толькі па рознаму паставіць лагічны націск і прачытаць сказ. Напрыклад: *У школе дзеці вучацца чытаць хутка і выразна. Пытанні: Хто вучыцца чытаць? (дзеці); Што робяць дзеці ў школе? (вучацца чытаць); Дзе*

дзеці вучацца чытаць? (у школе); Як дзеці вучацца чытаць? (Хутка і выразна). Вучні спачатку чытаюць сказ пра сябе, а затым, чытаючы ўголас пытанні, даюць адзін і той жа адказ, толькі змяняюць інтанацыю голасу.

Навучаючы дзяцей выразнаму чытання, неабходна падрабязна абмяркоўваць сродкі выразнасці пры чытанні сэнсавых адрэзкаў: сілу і вышыню голасу, расстаноўку паўх, эмацыйную афарбоўку маўлення, змена тэмпу чытання ў залежнасці ад зместу, вызначэнне інтанацыі. Для сябе настаўнік можа складаць так званы «інтанацыйны слоўнік» – азначэнні для інтанацыі голасу: спакойная, насмешлівая, усхваляваная, раззлаваная, гнеўная, загадкавая, смутная, радасная, здзіўленая, напалоханая, казачная і г.д.

Асноўны прыём навучання – не толькі выразнае чытанне настаўніка, але і пошук вучнем варыянтаў правільнага, выразнага прачытання маналога, дыялога, перадачы пачуццяў, настрою, стану герояў. Дасягнуць гэтага навыку выразнага чытання малодшым школьнікам дапамагаюць наступныя практыкаванні: *артыкуляцыя* (вымаўленне галосных і зычных гукаў, складоў розных відаў і г.д.); *чытанне цяжкавымаўляемых слоў* (экскаватар, экскалатар); *чытанне скарагаворак* (Ішла скарагаворка са скарагаварчанямі); *практыкаванне «Канчаткі»* (узмоцненае патрабаванне да выразнасці чытання канчаткаў слоў); *выдзяленне голасам то аднаго, то другога слова ў сказе* (Дзеці чытаюць выразна. – Дзеці чытаюць выразна. – Дзеці чытаюць выразна.); *практыкаванне «На адным дыханні»* (зробіць глыбокі ўдых, прачытаць сказ ад пачатку да канца); *выбарачнае чытаннепытальных або клічных сказаў*; *чытанне аднаго сказа, але з рознай інтанацыяй*; *практыкаванне «Рэха»* (настаўнік чытае 1–2 радкі верша, вучні паўтараюць яго з той жа інтанацыяй); *практыкаванне «Паскарэнне»* (адзін сказ паўтараецца некалькі разоў, паступова павялічваючы тэмп і сілу голасу); *складанне партытуры тэксту*; *чытанне пад музыку* (спачатку настаўнік сам падбірае адпаведную мелодыю да тэксту, у далейшым прапануе вучням 3–4 фрагменты мелодый – дзеці павінны выбраць тую, якая больш падыходзіць да тэксту і прачытаць тэкст пад гэту музыку); *чытанне-спяванне* (выбіраецца матыў знаёмай песні і спяваецца тэкст верша або невялікага апавядання); *чытанне з настроем* (адзін вучань чытае тэкст, другія павінны адгадаць яго настрой); *практыкаванне «Галасы»* (чытанне тэксту з перайманнем чыйго-небудзь голасу: бабулі, дзіцяці, слана і г.д.); *практыкаванне «Замена»* (чытанне са змяненнем голасу героя, напрыклад, ката голасам мышы); *чытанне па ролях* (са словамі аўтара ці без слоў аўтара); *інсцэніроўка*; *дыктарскае чытанне* (тэкст дзеліцца на часткі, кожны «дыктар» рыхтуецца загадзя, каб паказаць узорнае чытанне, настаўнік займаецца з кожным «дыктарам»); *конкурс чытачоў* (вучні рыхтуюцца самастойна) і г.д.

Такім чынам, калі сістэматычна і мэтанакіравана выкарыстоўваць вышэйадзначаныя практыкаванні і вытрымліваць паслядоўнасць работы, то вучні пачатковых класаў змогуць авалодаць навыкам выразнага чытання.